



PRACE

Instytutu
Europy
Środkowej



Alicja Curanović

W pogoni za równością. Status w polityce zagranicznej Rosji



PRACE Instytutu
Europy
Środkowej

Recenzenci dr hab. Agnieszka Legucka,
Polski Instytut Spraw Międzynarodowych
oraz Akademia Biznesu i Finansów Vistula
dr hab. Agnieszka Włodkowska-Bagan,
prof. Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach

Seria Prace Instytutu Europy Środkowej
Numer 2/2020
Redakcja serii Beata Surmacz i Tomasz Stępniewski

Copyright Instytut Europy Środkowej
ISBN 978-83-66413-13-9
Wydawca Instytut Europy Środkowej
ul. Niecała 5
20-080 Lublin
www.ies.lublin.pl

Korekta Anna Paprocka
Projekt okładki i skład www.targonski.pl
Fotografie na okładce © TTstudio | [shutterstock.com](https://www.shutterstock.com)
© OlegDoroshin. | [shutterstock.com](https://www.shutterstock.com)
© Tatiana Popova | [shutterstock.com](https://www.shutterstock.com)

Druk www.drukarniaakapit.pl



PRACE

Instytutu
Europy
Środkowej

Alicja Curanović

**W pogoni za równością.
Status w polityce
zagranicznej Rosji**

■ Tezy

- Zaspokojenie ambicji statusowych jest jedną z kluczowych motywacji zachowania Rosji na arenie międzynarodowej.
- Federacja Rosyjska aspiruje do bycia mocarstwem, którego status jest akceptowany bez konieczności zmiany jego tożsamości i które współdecyduje o kryteriach uznania.
- Zachód pozostaje dla Rosji najważniejszą grupą statusową.
- Rosja, która nadal jest przywiązana do kultury „honoru”, widzi hierarchię międzynarodową w duchu reżimu „arystokratycznego”. Zachód, reprezentujący kulturę „godności”, postrzega stratyfikację z uwzględnieniem kryterium tożsamości, której ważnym komponentem jest system demokratyczny.
- Obserwowany po 2014 roku wzrost mesjanistycznych argumentów w rosyjskiej polityce zagranicznej służy przede wszystkim sygnalizowaniu ambicji statusowych.

1.

Status w stosunkach międzynarodowych

Ostatnie lata przyniosły wiele publikacji poświęconych znaczeniu statusu w stosunkach międzynarodowych. Wystarczy wspomnieć prace zbiorowe, takie jak ta pod redakcją Thomasa Volgyego et al. *Major Powers and the Quest for Status in International Politics: Global and Regional Perspectives* (2011)¹ czy T.V. Paula et al. *Status in World Politics* (2014)², oraz monografię Jonathana Renshona *Fighting for Status*.

¹ *Major Powers and the Quest for Status in International Politics: Global and Regional Perspectives*, T. Volgy, R. Corbetta, K.A. Grant, R.G. Baird (red.), New York 2011.

² *Status in World Politics*, T.V. Paul, D.W. Larson, W.C. Wohlforth (red.), New York 2014.

Hierarchy and Conflict in World Politics (2017)³, Stevena Warda *Status and the Challenge of Rising Powers* (2017)⁴ albo Michelle Murray *The Struggle for Recognition in International Relations: Status, Revisionism, and Rising Powers* (2018)⁵. Co ważne, wśród najczęściej przedstawianych studiów przypadku pojawia się Rosja. W 2014 roku temu zagadnieniu został poświęcony specjalny numer „Communist and Post-Communist Studies” (vol. 47, no. 3-4). Na ten temat regularnie pisał tandem Larson–Szewczenko, a zwieńczeniem ich trwających ponad dekadę badań jest wydana w 2019 roku książka *Quest for Status: Chinese and Russian Foreign Policy*⁶.

Analizowanie aspiracji statusowych jest perspektywicznym kierunkiem badań nad polityką zagraniczną Rosji. Dlatego postawiłam sobie za cel, po pierwsze, przybliżyć polskiemu czytelnikowi najnowszą literaturę przedmiotu na temat statusu w stosunkach międzynarodowych. Realizacja pierwszego celu jest niezbędna do osiągnięcia drugiego, czyli zaproponowania innego spojrzenia na motywację stojącą za zachowaniem Federacji Rosyjskiej na arenie międzynarodowej. Nietypowy dla prac analitycznych wywód teoretyczny

³ J. Renshon, *Fighting for Status. Hierarchy and Conflict in World Politics*, Princeton–Oxford 2017.

⁴ S. Ward, *Status and the Challenge of Rising Powers*, Cambridge 2017.

⁵ M. Murray, *The Struggle for Recognition in International Relations: Status, Revisionism, and Rising Powers*, Oxford 2018.

⁶ D.W. Larson, A. Shevchenko, *Quest for Status: Chinese and Russian Foreign Policy*, New Haven–London 2019.

jest konieczny dla lepszego zrozumienia rosyjskiej polityki zagranicznej.

Większość badaczy piszących dzisiaj o statusie przywołuje jako pionierskie prace Johana Galtunga z lat 60. XX wieku. Norweski socjolog (twórca badań nad konfliktem i pokojem jako dziedziną nauk społecznych) zwrócił uwagę na związek między zachowaniem państw a ich pozycją w strukturze międzynarodowej⁷. Wszyscy badacze statusu zgadzają się, że środowisko międzynarodowe, jak każde inne środowisko społeczne, cechuje brzemienne w skutki dla zachowania podmiotów stratyfikacja.

Powszechnie przyjęta współcześnie zasada suwerennej równości, zawarta m.in. w Karcie Narodów Zjednoczonych (1945), nie może przysłonić faktu, że stosunki między państwami są zhierarchizowane. Jonathan Renshon pokazał, że w środowisku międzynarodowym, jak i w społeczeństwie, istnieje więcej niż jedna hierarchia, w zależności od kryterium branego pod uwagę przy pozycjonowaniu państw. Hierarchia państw może wyglądać inaczej ze względu na ich potencjał militarny, a inaczej ze względu na autorytet moralny⁸. Szwajcaria, na przykład, w obu przypadkach zajmie odmienne miejsce.

⁷ J. Galtung, *A Structural Theory of Aggression*, „Journal of Peace Research” 1964, vol. 1, no. 2, s. 95-119.

⁸ J. Renshon, op. cit., s. 7; W.C. Wohlforth, B. de Carvalho, H. Leira, I. Neumann, *Moral Authority and Status in International Relations: Good States and the Social Dimension of Status Seeking*, „Review of International Studies” 2018, vol. 44, no. 3, s. 526-546.

Kryteria oceny pozycji państw, czyli wyznaczniki statusu (ang. *status markers*), zmieniały się przez stulecia. W średniowiecznej Europie liczyła się liczba relikwii czy wysokość wieży katedralnej, w epoce nowożytnej wielkość skolonizowanego terytorium, a po drugiej wojnie światowej – liczba głowic nuklearnych i technologia kosmiczna. Podczas gdy wyznaczniki się zmieniają, ambicje statusowe są stałym elementem zachowania państw w środowisku międzynarodowym. Jonathan Renshon twierdzi, że nawet zmiana normatywnych podstaw ładu międzynarodowego, na przykład z modelu opartego na rywalizacji na bardziej kooperacyjny, nie zmniejszyłaby znaczenia tychże ambicji⁹. Są one bowiem nieodłącznym elementem każdej społecznej stratyfikacji, która z kolei jest nieodzowną cechą zbiorowości ludzkich.

Sam status to pozycja państwa w istniejącej hierarchii. Zgodnie z definicją zaproponowaną przez T.V. Paula i jego zespół, status to „zbiorowe wyobrażenie o pozycji danego państwa w rankingu państw ze względu na cenione powszechnie atrybuty (m.in. potencjał wojskowy, kulturę, demografię, skuteczność dyplomacji)”¹⁰. Renshon podkreśla, że status jest zawsze „lokalny” w tym sensie, że państwo rywalizuje o uznanie i zajęcie pozycji w hierarchii nie ze wszystkimi istniejącymi państwami, ale z tymi, które są do tego państwa najbardziej podobne. Te państwa tworzą tzw.

⁹ J. Renshon, op. cit., s. 270.

¹⁰ T.V. Paul et al., *Status and World Order*, [w:] *Status in World Politics...*, s. 7.

wspólnotę statusową (ang. *status community*), czyli „grupę podmiotów, które dane państwo postrzega jako swoich bezpośrednich konkurentów”¹¹. Państwo może funkcjonować w różnych wspólnotach statusowych, sformowanych na przykład przez wzgląd na bliskość geograficzną, podobny rozmiar terytorium czy fakt posiadania statusu mocarstwa.

Pozycja państwa w hierarchii jest wypadkową trzech czynników: 1) realnego potencjału, 2) aspiracji statusowych danego państwa oraz 3) postrzegania danego państwa przez innych uczestników stosunków międzynarodowych, przede wszystkim należących do jednej wspólnoty statusowej. Realny potencjał państwa jest najbardziej wymierny. Kluczową rolę odgrywają w tym wypadku atrybuty (tj. wyznaczniki statusu) cenione w grupie statusowej, do której dane państwo aspiruje. Może to być potencjał militarny, jakość systemu edukacji, innowacyjne technologie. Pozostałe dwa czynniki, w mojej ocenie ważniejsze, mają charakter subiektywny i dotyczą percepcji. Aspiracje statusowe danego państwa wyrażają się w tym, jaką pozycję w hierarchii to państwo uważa dla siebie za adekwatną. Anne Clunan twierdzi, że źródeł aspiracji statusowych należy dopatrywać się przede wszystkim w uwarunkowaniach krajowych, m.in. w historii, kulturze politycznej czy bieżącej rywalizacji

¹¹ J. Renshon, op. cit., s. 33, 139-140.

o władzę¹². Imperialna przeszłość Francji skłoniła na przykład Charlesa de Gaulle'a do stwierdzenia: „Instynkt każe mi wierzyć, że opatrność stworzyła Francję do niedościgłych sukcesów [...] Słowem, Francja nie może być Francją, gdy jest pozbawiona wielkości”¹³.

Jonathan Renshon uważa z kolei, że dla formowania aspiracji statusowych równie ważne są relacje danego państwa ze środowiskiem zewnętrznym¹⁴. Na przykład kontakt z europejskimi potęgami w XIX wieku był kluczowy dla ukształtowania japońskiego rozumienia, czym jest zachowanie właściwe dla mocarstw. Agresywna polityka Japonii wobec jej azjatyckich sąsiadów w tamtym okresie była w dużym stopniu naśladowaniem praktyk imperium brytyjskiego. Wyobrażenia państwa o adekwatnej dla niego pozycji w hierarchii mogą rozmijać się z pozycją, jaką są mu gotowi przyznać inni uczestnicy stosunków międzynarodowych. Uznanie (ang. *recognition*) innych państw jest trzecim czynnikiem kształtującym status. Zespół Thomasa Volgyego zreasumował składowe statusu następująco: możliwości (ang. *capabilities*), wola (ang. *willingness*) oraz uznanie (ang. *recognition*)¹⁵.

¹² A. Clunan, *Historical aspiration and the domestic politics of Russia's pursuit of international status*, „Communist and Post-Communist Studies” 2014, vol. 47, no. 3-4, s. 281-290.

¹³ Ch. de Gaulle, *Pamiętniki wojenne*, t. 1, Warszawa 1962, s. 1.

¹⁴ J. Renshon, op. cit., s. 217.

¹⁵ T. Volgy et al., *Major Power Status in IR*, [w:] *Major Powers and the Quest for Status...*, s. 12.

Z punktu widzenia stabilności polityki państwa optymalna jest sytuacja, w której wszystkie trzy czynniki są zbieżne. Realny potencjał zapewnia państwu w oczach innych podmiotów pozycję, którą dane państwo akceptuje i uznaje dla siebie za adekwatną. Zdarzają się jednak sytuacje rozbieżności między poszczególnymi składowymi statusu, czyli sytuacje „niespójności statusowej” (ang. *status inconsistency*)¹⁶.

William C. Wohlforth wyróżnił dwa typy państw doświadczających takiej niespójności: przewartościowane (ang. *overachiever*) i niedowartościowane (ang. *underachiever*)¹⁷. *Overachiever* to państwo, któremu z różnych względów inni uczestnicy stosunków międzynarodowych są gotowi przyznać wyższe miejsce w hierarchii, niż wynikałoby to z materialnego potencjału danego państwa. Z kolei *underachiever* to państwo, które „społeczność międzynarodowa” plasuje w rankingu poniżej możliwości operacyjnych i aspiracji tego państwa. Utrzymująca się sytuacja niespójności statusowej skutkuje tzw. niepewnością/ obawą statusową (ang. *status anxiety*), co z kolei wpływa na obniżenie u państwa poczucia bezpieczeństwa ontologicznego¹⁸. Pojęcie bezpieczeństwa ontologicznego odnosi się do potrzeby każdej zbiorowości społecznej, a więc i państwa, by mimo zmienności móc zachować

¹⁶ D.W. Larson et al., *Status and World Order*, [w:] *Status in World Politics...*, s. 7-11.

¹⁷ W.C. Wohlforth, *Unipolarity, Status Competition, and Great Power War*, „World Politics” 2009, vol. 61, no. 1, s. 28-57.

¹⁸ J. Mitzen, *Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma*, „European Journal of International Relations” 2006, vol. 12, no. 3, s. 359.

wać wyobrażenie o swoim „Ja” jako trwającym niezmiennie w czasie¹⁹. Innymi słowy, wspólnocie, jaką jest państwo, poczucie bezpieczeństwa daje nie tylko fizyczne przetrwanie, ale i pewność ciągłości swojego istnienia, także w wymiarze symbolicznym. Państwo, by móc działać, musi zakładać niezmiennność swojego bytu, niezmiennność wyobrażeń na swój temat – tego, czym jest i jakie role odgrywa wśród innych państw²⁰.

Związek między bezpieczeństwem ontologicznym i uznaniem ze strony innych państw pokazuje znaczenie tego drugiego czynnika (tj. uznania) dla funkcjonowania państwa w środowisku międzynarodowym. Państwo, jak przekonują badacze kojarzeni z konstruktywizmem, dąży nie tylko do fizycznego przetrwania w systemie anarchii, zabezpieczenia suwerenności i warunków umożliwiających rozwój gospodarczy. Państwo, nie inaczej niż inne zbiorowości ludzkie, chce, jak ujął to Alexander Wendt, czuć się dobrze (ang. *feel good about self*)²¹. By państwo mogło zaspokoić tę potrzebę, konieczne jest okazanie uznania przez inne podmioty dla statusu, którego to państwo pożąda. Brytyjski badacz Ri-

¹⁹ A. Kazharski, *Civilizations as Ontological Security? Stories of the Russian Trauma*, „Problems of Post-Communism” 2020, vol. 67, no. 1, s. 24-36.

²⁰ A. Zarakol, *States on ontological security: A historical rethinking*, „Cooperation and Conflict” 2017, vol. 52, no. 1, s. 48-68.

²¹ A. Wendt, *Social Theory of International Relations*, Cambridge 2003, s. 235-237.

chard Ned Lebow dowodził, że uznanie ze strony innych jest jednym z fundamentów poczucia własnej wartości państw²².

Niemiecki filozof Reinhard Wolf zwrócił uwagę, że w stosunkach między państwami uznanie statusu jest na ogół utożsamiane z okazaniem szacunku (ang. *respect*)²³. Wolf definiuje je jako adekwatne uznanie pozycji społecznej danego podmiotu. Na rozumienie, co w danej sytuacji oznacza „adekwatne”, wpływają normatywne oczekiwania danego podmiotu. Okazywany przez innych uczestników szacunek, najczęściej wyrażony w konkretnym zachowaniu (np. otwieranie placówek dyplomatycznych, spotkania wysokiego szczebla), pozwala domniemać, że uczestnicy akceptują status danego podmiotu. Wolf dowodzi, że fakt akceptacji statusu umacnia ocenę własną podmiotu, co z kolei buduje zaufanie i stwarza w środowisku międzynarodowym przesłanki do współpracy. Jednocześnie nieokazanie należnego szacunku podrywa poczucie własnej wartości podmiotu i wzmacnia tendencje do konfliktu. Wolf podkreśla silną motywację państw, by przeciwdziałać w środowisku międzynarodowym zachowaniom, które obniżyłyby ich status. Według badacza konflikty wokół statusu zaostrzają się dlatego, że uczestnicy są mocno przywiązani do swoich jasno sprecyzowanych wyobrażeń o własnym statusie. Dla zrozu-

²² R.N. Lebow, *A Cultural Theory of International Relations*, Cambridge 2010, s. 26.

²³ R. Wolf, *Respect and disrespect in international politics: the significance of status recognition*, „International Theory” 2011, vol. 3, no. 1, s. 105-152, 106-107.

mienia istoty uznania w relacjach między państwami ważna jest kategoria „adekwatności”. Rozbieżność w rozumieniu tego, co jest w danym przypadku adekwatne, prowadzi do sytuacji niespójności statusowej.

Wyróżniona przez Reinharda Wolfa kategoria „adekwatności” sygnalizuje konieczność wypracowania w „społeczności międzynarodowej” jej (tj. adekwatności) intersubiektywnego (tj. podzielanego przez wiele podmiotów) rozumienia. Konieczny jest konsensus co do norm i zasad określających warunki przyznania statusu. Na tej podstawie Erik Ringmar wyróżnił cztery reżimy uznania: 1) „arystokratyczny”, 2) „patrymonialny”, 3) „strategiczny” oraz 4) „reżim tożsamości”²⁴. W reżimie „arystokratycznym” uznanie związane jest z honorem, o który toczy się prawie nieustająca rywalizacja między podmiotami zajmującymi uprzywilejowaną pozycję w hierarchii (tzw. arystokracja). Reżim „patrymonialny” istnieje w środowisku przypominającym wielopoziomową sieć współzależności. Każda relacja wiąże się ze ściśle określonymi obowiązkami dla dwóch stron, zarówno tej uprzywilejowanej, jak i jej podporządkowanej. To pozycja w hierarchii przesądza o charakterze relacji, a uznanie warunkowane jest wywiązywaniem się przez każdą ze stron ze swoich obowiązków. W reżimie „strategicznym”

²⁴ E. Ringmar, *China's Place in Four Recognition Regimes*, [w:] *Recognition in International Relations: Rethinking a Political Concept in a Global Context*, Ch. Dase, C. Fehl, A. Gets, G. Kolliarakis (red.), Basingstoke–New York 2015, s. 50–59.

każdy z uczestników ma formalnie równy status. To sprawia, że podmioty są skłonne do koncentrowania się na interesach, a nie na tożsamościach. Jednocześnie ta formalna równość zmusza podmioty do nieustannego analizowania dynamiki środowiska i wymaga przetwarzania ogromnej ilości informacji. Czwarty reżim – „reżim tożsamości”, pojawia się, gdy o uznaniu decyduje przynależność do wspólnoty cywilizacyjnej.

Opisane przez Ringmara zróżnicowanie uznania Jörg Friedrichs powiązał z odmiennością kulturową. Oksfordczyk wyróżnił trzy kultury ze względu na inne rozumienie kluczowej dla aspiracji statusowej samooceny podmiotu. To kultura „honoru”, „godności osobistej” i „zachowania twarzy”²⁵. W kulturze „honoru”, odpowiadającej reżimowi „arystokratycznemu” w ujęciu Ringmara, poczucie własnej wartości może być podważone przez zachowanie innych uczestników. Kultury „honoru” nie są stabilne, bo honor jest niejednoznaczny. Z jednej strony jest on związany z subiektywnym odczuciem danego podmiotu, a z drugiej zależny od zewnętrznego uznania. To z kolei destabilizująco wpływa na poczucie bezpieczeństwa ontologicznego. W tej kulturze honor ma funkcję wyznacznika statusu. Charakterystyczne dla tej kultury są zachowania społeczne w duchu „kolejności dziobania” i „walki kogutów”.

²⁵ J. Friedrichs, *An intercultural theory of international relations: how self-worth underlies politics among nations*, „International Theory” 2016, vol. 8, no. 1, s. 63-96.

Kultura „godności” stanowi przeciwieństwo kultury „honoru”. Kluczowe jest przekonanie, że godność jest immanentną cechą wynikającą z faktu urodzenia każdego jako wolnego człowieka równego innym. Godność nie jest zatem zależna od zewnętrznego uznania, co stabilizuje bezpieczeństwo ontologiczne. W kulturze „twarzy” szacunek, którego jednostka domaga się od innych, jest związany z pozycją społeczną, jaką ta jednostka zajmuje. Kultura „twarzy” odpowiada Ringmarowskiemu reżimowi „patrymonialnemu”. Warunkiem uzyskania uznania jest wywiązywanie się ze swoich obowiązków, które z kolei są przypisane do konkretnej pozycji społecznej. W kulturze „twarzy” ocena wartości jednostki należy do społeczności, uznanie innych jest kluczowe. Co ważne, dotyczy to w takim samym stopniu wszystkich uczestników bez względu na ich pozycję w strukturze.

Friedrichs dowodzi, że status ma większe znaczenie w kulturze „honoru” i „twarzy” niż w kulturze „godności”, gdzie hierarchia i uznanie zewnętrzne odgrywają mniejszą rolę. W kulturze „honoru” stojący wyżej w hierarchii mogą względnie bez konsekwencji upokorzyć zajmujących niższe pozycje. Dlatego kulturze „honoru” towarzyszy resentyment, tworzący z kolei podatny grunt dla rebelii „parweniuszy” (w tym kontekście – osób o nieuprzywilejowanej pozycji w hierarchii społecznej), zagrażającej całemu systemowi. W kulturze „twarzy” ryzyko rebelii jest znacznie mniejsze. Jednostka nie wystąpi gwałtownie przeciwko całej społeczności, najwyżej może pokornie prosić o drugą szansę. Friedrichs pokazuje,

że każdy z trzech rodzajów kultury oddziałuje na zachowanie poszczególnych państw, a zatem i na wizję ładu międzynarodowego. W ocenie badacza zachodnie społeczeństwa przeszły ewolucję od kultury „honoru” do „godności”. Kultura „honoru” dominuje współcześnie wśród społeczeństw muzułmańskich. Kultura „twarzy” z kolei kształtuje rozumienie relacji międzynarodowych m.in. w Chinach, Korei czy Japonii. Zdaniem Friedrichsa kraje Ameryki Łacińskiej, Indie oraz Rosja to przykłady niedokończonych ewolucji od kultury „honoru” do „godności”. Właśnie oddziaływaniem kultury „honoru” na wyobrażenie Rosji o hierarchii międzynarodowej Friedrichs tłumaczy fakt, że jej zachowanie jest często niezrozumiałe dla Zachodu, który patrzy na globalny ład przez pryzmat kultury „godności”.

Status to nie tylko pozycja w hierarchii, ale także tożsamość²⁶. Widać to wyraźnie zwłaszcza na przykładzie statusu mocarstwa. Państwo nie tylko ma atrybuty pozwalające zajmować mu pozycję na szczycie międzynarodowej hierarchii. Po prostu jest ono mocarstwem. Jak zauważa Ayşe Zarakol, długo doświadczany brak uznania jest jedną z przyczyn uczynienia statusu jednym z istotnych komponentów tożsamości danej zbiorowości. Ponadto, gdy status to nie tylko pozycja, ale i element samorozumienia, aspiracje statusowe stają się obiektem zainteresowania zarówno elit rządzących,

²⁶ J. Renshon, op. cit., s. 4.

jak i większości społeczeństwa²⁷. Skuteczność zaspokajania ambicji statusowych w polityce zagranicznej warunkuje wówczas popularność władzy w kraju.

Badając znaczenie statusu dla aktywności międzynarodowej państwa, należy także pamiętać, że status – jako pozycja w hierarchii i jako tożsamość – może być dla państwa celem samym w sobie. Błędem jest zatem interpretowanie polityki motywowanej aspiracjami statusowymi jako irracjonalnej, stojącej w sprzeczności z „prawdziwymi”, „racjonalnie skalkulowanymi” interesami, takimi jak bezpieczeństwo czy wzrost ekonomiczny. Jeżeli przyjmiemy, że manifestacja tożsamości, czy – szerzej – zapewnienie poczucia bezpieczeństwa także w wymiarze ontologicznym, jest ważna dla funkcjonowania państwa, to dążenie przez to państwo do uzyskania uznania dla pożądanego statusu jest zachowaniem równie racjonalnym jak rozwijanie potencjału wojenskowego. Ten pogląd można znaleźć w pracach Renshona, Lebowy czy Wooda²⁸.

Jeżeli status jest tak istotny, to należy zastanowić się, jak fakt braku okazania uznania przez innych uczestników wpływa na zachowanie danego państwa. Badacze najczęściej odwołują się do teorii tożsamości społecznej, która przewiduje trzy możliwe strategie działania podmiotu dążą-

²⁷ A. Zarakol, *After Defeat. How The East Learned to Live with The West*, Cambridge 2010, s. 37.

²⁸ J. Renshon, op. cit., s. 51; R.N. Lebow, op. cit., s. 555-565; S. Wood, *Prestige in world politics: History, theory, expression*, „International Politics” 2013, vol. 50, no. 3, s. 387-411.

cego do zapewnienia sobie adekwatnego uznania. Po pierwsze, państwo może zdecydować się naśladować zachowanie państw znajdujących się na szczycie hierarchii w nadziei, że to przyniesie ich uznanie (ang. *social mobility*). Przykładem mogą być reformy okresu Meiji, zapoczątkowane w Japonii w drugiej połowie XIX wieku.

Państwo może też znaleźć niszę, w której nie dominują wiodące mocarstwa, i dążyć do wykazania swojej przewagi w tym obszarze bez jednoczesnego podważania pozycji dominujących potęg. Ta strategia nazywana jest kreatywnością społeczną (ang. *social creativity*). Stosowały ją m.in. Indie, próbując zdobyć uznanie dzięki swojej pozycji lidera ruchu państw niezaangażowanych po drugiej wojnie światowej.

Wreszcie państwo może zdecydować się na rzucenie otwartego wyzwania mocarstwom, czyli wybrać strategię społecznej rywalizacji (ang. *social competition*). To przypadek Cesarstwa Niemieckiego przed pierwszą wojną światową. Ta ostatnia strategia wskazuje na związek między niezaspokojeniem ambicji statusowych i groźbą konfliktu. Jonathan Renshon dowodzi, że mimo antywojennego ducha obecnego ładu normatywnego, konflikt jest nadal wydarzeniem, które ze względu na swoją wysoką „zauważalność” pomaga zmienić status²⁹. Co ważne, konflikty motywowane statusem zazwyczaj są wszczynane z państwem słabszym, by zminimalizować ryzyko porażki.

²⁹ J. Renshon, op. cit., s. 24.

Reinhard Wolf przekonuje, że państwo, któremu odmawia się adekwatnego uznania, ma do wyboru dwie strategie. Może ono zredefiniować lub odrzucić te komponenty własnej tożsamości, które uniemożliwiają uznanie, albo dążyć do zmiany obowiązujących standardów ewaluacji³⁰. Przykładem pierwszego działania są reformy Mustafy Kemala Atatürka, drugiego – polityka rewolucyjnej Francji. Ta uwaga Wolfa jest ważna, bo pokazuje, że walka o status może mieć nie tylko charakter zbrojnego konfliktu, lecz w dużym stopniu odbywać się w sferze symboli, norm i wartości, tego, co francuski socjolog Pierre Bourdieu nazwał potęgą symboliczną.

Spostrzeżenie Wolfa pokazuje także, że niezaspokojone ambicje statusowe mogą mobilizować państwo do prowadzenia polityki rewizjonistycznej. To z kolei eksponuje zależność między statusem i stabilnością ładu międzynarodowego. Już Johan Galtung zauważył, że im mocniejsza i sztywniejsza stratyfikacja w środowisku międzynarodowym, tym większa jego stabilność. Im więcej uczestników z niespójnością statusową, a za takich Galtung uważał państwa, które nie otrzymują w swoim przekonaniu adekwatnego uznania, tym większe ryzyko destabilizacji. Jeżeli w „społeczności międzynarodowej” nie istnieją pokojowe sposoby awansu w hierarchii, rośnie prawdopodobieństwo konfliktu³¹. Rów-

³⁰ R. Wolf, op. cit., s. 127.

³¹ J. Galtung, op. cit., s. 99.

nież badacze stosujący teorię tożsamości społecznej zwracają uwagę na związek między wyborem przez podmiot konkretnej strategii, a specyfiką istniejącej w danym czasie hierarchii międzynarodowej. Wyborowi strategii naśladownictwa sprzyja otwartość wspólnoty statusowej, do której dane państwo aspiruje. Zbliżenie Japonii i Turcji z Zachodem po 1945 roku było możliwe, ponieważ presja ze strony ZSRR skłaniała zachodnie potęgi do obniżenia „progu wejścia” do ich „oboazu”. Z kolei hermetyczność wspólnoty w połączeniu z niestabilną hierarchią międzynarodową zachęca państwo do wyboru strategii społecznej rywalizacji, czego przykładem jest polityka państwa niemieckiego przed rokiem 1914. W przypadku, gdy system stratyfikacji państw jest stabilny i postrzegany przez państwa stojące niżej jako prawomocny, to hermetyczność wspólnoty statusowej ukierunkowuje aspirujący kraj do wyboru strategii społecznej kreatywności. Co ważne, by społeczna kreatywność przyniosła państwu je stosującemu zaspokojenie ambicji statusowych, konieczne jest, by członkowie wspólnoty statusowej okazali uznanie dla działań tego państwa. Jako przykład udanego stosowania społecznej kreatywności większość badaczy podawała dotychczas Chiny po roku 1991³². W obliczu zaostrenia kursu USA, warto się zastanowić, jak polityka Donalda Trum-

³² D.W. Larson, A. Shevchenko, *Status Seekers. Chinese and Russian Responses to U.S. Primacy*, „International Security” 2010, vol. 34, no. 4, s. 63-96.

pa wpłynie na strategię zaspakajania ambicji statusowych przez ChRL.

Badania Ayşe Zarakol pokazały, że wśród państw aspirujących do zajmowania najwyższych pozycji w hierarchii nieskuteczne dążenie do osiągnięcia upragnionego statusu wyraża się w polityce w charakterystycznym cyklu: naśladowanie dominujących potęg, a następnie rozczarowanie, który prowadzi do polityki rewizjonistycznej³³. Jako przykład Zarakol podała m.in. politykę Imperium Rosyjskiego względem potęg europejskich. Czas zobaczyć, jak opisane koncepcje odnoszą się do zachowania Rosji na arenie międzynarodowej.

³³ A. Zarakol, *After Defeat...*, s. 33-41.

2.

Historia relacji Rosji ze środowiskiem międzynarodowym z perspektywy statusu

Prace Ivera Neumanna nie pozostawiają wątpliwości, że Zachód odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu tożsamości Rosji i jej wyobrażeń o adekwatnej dla niej pozycji w hierarchii międzynarodowej³⁴. W ciągu stuleci zmieniały się państwa uważane w Rosji za ucieleśnienie Zachodu. Od XVI/XVII wieku rolę tę odgrywały Anglia i Francja, a po rewolucji roku 1789 – Niemcy. Wreszcie po drugiej wojnie światowej Zachód to przede wszystkim Stany Zjednoczone i ich sojusznicy z NATO. Zachód jest najważniejszą wspólnotą statusową,

³⁴ Zob. I. Neumann, *Russia and the Idea of Europe*, London–New York 1995.

do której Rosja aspiruje i której członków uznanie próbuje zdobyć. Przypomnijmy uwagę Renshona, który podkreślał, że państwo szuka uznania państw najbardziej do siebie podobnych. Zachód łączy z Rosją nie tylko bliskość geograficzna, ale i kultura wyrastająca z chrześcijaństwa, kilkusetletnia historia wzajemnych kontaktów, a także wspólna formacja antropologiczna (krótko mówiąc, wygląd fizyczny).

Europejskość Rosji od dawna jest obiektem dyskusji tak w samej Rosji, jak i poza nią. Iver Neumann pokazał, że Rosji i Imperium Otomańskiemu przypadła rola znaczących „Innych” w procesie kształtowania wspólnej tożsamości Europy. Oba państwa w narracjach tworzonych na „Starym Kontynencie” były poddawane orientalizacji i stygmatyzacji³⁵. Należy podkreślić, że odmawianie adekwatnego uznania państwu chrześcijańskiemu było większym wyzwaniem niż podkreślanie obcości muzułmańskiej Porty. Z tego też powodu, Rosja jako najbardziej podobna, najbardziej europejska wśród „Innych” Europy, była (i pozostaje) najbardziej zdeterminowana, by współdecydować o definiowaniu tożsamości europejskiej oraz o doborze wyznaczników przynależności do tej konkretnej wspólnoty statusowej. Co więcej, bliskość Europy i Rosji sprawia, że starania Rosji w tym zakresie nie są skazane na porażkę³⁶. Przykładem może być dzisiaj kon-

³⁵ Zob. I. Neumann, *Uses of the Other. "The East" in European Identity Formation*, Minneapolis 1998.

³⁶ A. Zarakol, *After Defeat...*, s. 202-206.

serwatywny program Kremla, atrakcyjny dla wielu prawicowych środowisk z państw zachodnich³⁷. Jednocześnie ta cywilizacyjna bliskość sprawia, że niemożliwość uzyskania adekwatnego uznania jest w Rosji odczuwana najboleśniej i leży u podstaw obecnego w rosyjskiej kulturze (i tożsamości) silnego antyzachodniego resentymentu³⁸.

Przypadek Rosji jest szczególny także pod innym względem. To pierwsze w historii państwo, które pod wpływem relacji z państwami europejskimi uznało siebie za zacofane i podjęło wysiłek upodobnienia do państw, do których aspirowało. Mowa oczywiście o reformach Piotra Wielkiego, które w świetle teorii tożsamości społecznej były próbą uzyskania uznania poprzez naśladownictwo praktyk wspólnoty statusowej, czyli potęg europejskich. Innym przykładem, gdy współpraca i zbliżenie ideowe miały przynieść Rosji uznanie europejskich potęg, była promowana przez Aleksandra I koncepcja Świętego Przymierza (1815).

Zachód stał się kluczową wspólnotą statusową dla Rosji nie tylko ze względu na bliskością kulturową. Aspiracja do bycia uznanym za równoprawnego partnera przez Francję, Anglię czy Niemcy w XVIII-XIX wieku oznaczała identyfikację z państwami najbardziej wówczas wpływowymi, najlepiej rozwiniętymi, najpotężniejszymi. Dla Rosji, uważającej samą

³⁷ A. Shekhovtsov, *Russia and the Western Far Right*, Routledge, London–New York 2017.

³⁸ L. Greenfeld, *Nationalism: Five Roads to Modernity*, Cambridge MA 1993, s. 16.

siebie za mocarstwo, najważniejszą wspólnotą statusową były (i są nadal) inne wiodące potęgi. W świetle teorii socjologicznych, adekwatne uznanie mogą dać jedynie podmioty równe lub stojące wyżej w hierarchii. Hołd i bezkrytyczne uwielbienie manifestowane przez podmioty plasujące się niżej nie są w stanie zaspokoić aspiracji statusowych podmiotu i tym samym zapewnić mu komfortu bezpieczeństwa ontologicznego. Charakterystyczna dla Rosji fiksacja na rywalizacji o pozycję w hierarchii z państwami zajmującymi najwyższe pozycje odpowiada Ringmarowskiemu reżimowi „arystokratycznemu”. W XVIII-XIX wieku rywalizacja toczyła się wśród ówczesnej „arystokracji” stosunków międzynarodowych, czyli imperiów europejskich.

Nieprzynoszące uznania wysiłki na rzecz upodobnienia się do Zachodu często ustępowały w rosyjskiej polityce miejsca zachowaniu w duchu kreatywności społecznej, czyli podkreślanii własnej, odrębnej drogi rozwoju przy jednoczesnym unikaniu otwartej konfrontacji. W ocenie Williama C. Wohlforth, słynny zwrot ku Azji po przegranej wojnie krymskiej (1853-1856) był przykładem poszukiwania uznania Zachodu przez eksponowanie własnej odrębności cywilizacyjnej, stawiającej Rosję na równi z innymi europejskimi potęgami³⁹. Tym samym, zwrot ku Azji, oficjalnie demonstrowany rozczarowanie Rosji Europą, w rzeczywistości był kolejnym działaniem motywowanym aspiracjami sta-

³⁹ W.C. Wohlforth, *Unipolarity, Status Competition...*, s. 46-48.

tusowymi i myślą o zyskaniu aprobaty Zachodu. Co ważne, zdaniem wielu badaczy, w podobny sposób należy interpretować zwrot Rosji ku Azji, który miał miejsce po roku 2014⁴⁰.

Iver Neumann przekonuje, że rytm historii relacji Rosji z Zachodem w dużej mierze dyktuje właśnie dążenie tej pierwszej do bycia uznaną za równoprawnego partnera. Według Neumanna, brak uznania nie wynikał tyle z niedostatków materialnych Rosji, ile z różnic w ewaluacji poszczególnych wyznaczników statusu. W Europie po roku 1789 coraz większe znaczenie miał sposób sprawowania władzy. Porewolucyjne idee antycypowały współczesny ład, w którym jednym z kryteriów oceny statusu jest przestrzeganie praw człowieka, zniesienie kary śmierci itd. Neumann pisze: „W latach 1815-1917 Rosja posiadała niezbędną materialną bazę, pozwalającą uznać ją za równoprawne mocarstwo. Problemem był sposób sprawowania władzy. Autorytarne rządy rosyjskiego imperatora mocno odstawały od zachodzących wówczas w zachodniej Europie politycznych zmian”⁴¹. Neumann konkluduje: „Problem Rosji z uzyskaniem uznania jako równoprawnego mocarstwa ma podstawy normatywne, a nie materialne. Kwestią oddalającą Rosję od Europy jest rozumienie relacji między państwem i społeczeństwem.

⁴⁰ M. Kaczmarek, *Greater Eurasia: It's Great Power Status, Stupid!*, [w:] *Five Years After Maidan: Toward a Greater Eurasia?*, E. Korosteleva, Z. Paikin, S. Paduano (red.), LSE Reports, May 2019.

⁴¹ I. Neumann, *Russia as a great Power, 1815-1917*, „Journal of International Relations and Development” 2008, vol. 11, s. 143.

Z perspektywy Europy, prawdziwe mocarstwo nie może regulować relacji państwo–społeczeństwo w sposób nadmiernie odmienny od tego, jaki obowiązuje w krajach europejskich⁴². To wskazuje na charakterystyczne dla państw zachodnioeuropejskich myślenie o statusie w kategoriach reżimu „tożsamości”, który jest z kolei trudny do zaakceptowania zwłaszcza przez inne mocarstwa, bo warunkuje uznanie przynajmniej częściowej redefinicji tożsamości tychże mocarstw.

Niepowodzenie uzyskania uznania dla upragnionego statusu skutkowało w polityce rosyjskiej także rewizjonizmem w duchu społecznej rywalizacji. Bolszewicka Rosja była państwem *par excellence* rewizjonistycznym, ale i w tym przypadku aspiracje statusowe odgrywały ważną rolę. Erik Ringmar proponuje spojrzeć na stosunki ZSRR z Zachodem właśnie z perspektywy starań państwa radzieckiego o uznanie za równoprawnego partnera⁴³. W latach 20. XX wieku bolszewicy prowadzili równoległe dwie polityki zagraniczne. Za pierwszą, przedstawiającą Kraj Rad jako „normalne państwo”, odpowiadał Komisariat do Spraw Międzynarodowych. Drugą, prezentującą nową Rosję jako awangardę światowego proletariatu, sygnowali bolszewicy z Kominternu. Gdy ich starania o zapewnienie uznania dla Rosji jako niekwestiono-

⁴² Ibidem, s. 147.

⁴³ E. Ringmar, *The Recognition Game: Soviet Russia Against the West*, „Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association” 2002, vol. 37, no. 2, s. 115-136.

wanego przywódcy Międzynarodówki zawiodły, umocniło się dążenie do przedstawiania Rosji jako odpowiedzialnego uczestnika stosunków międzynarodowych. Józef Stalin był tym, który zaczął jednoznacznie określać ZSRR jako światowe mocarstwo. Zdaniem Ringmara, decyzja o przystąpieniu do Ligi Narodów była podyktowana m.in. dążeniem ZSRR do uzyskania uznania dla swojego statusu. Po drugiej wojnie światowej tym, czego ZSRR pragnął w pierwszej kolejności, „nie była ani ekspansja ani zapewnienie sobie ochrony, ale uznanie za niekwestionowanego lidera równoprawnego z USA”⁴⁴. Wobec realnej groźby wzajemnego zniszczenia nuklearnego, rywalizacja o uznanie toczyła się w sferze, jak nazywają Ringmar, „czystego prestiżu”. Przykładami były m.in. wyścig kosmiczny, rywalizacja sportowa, turnieje szachowe. Uznanie ZSRR za supermocarstwo przez państwa satelickie nie mogło zaspokoić aspiracji statusowych Moskwy. Adekwatne uznanie mogło być dane jedynie przez wspólnotę statusową równych państw, a więc drugie supermocarstwo – USA. Moment upragnionego uznania nastąpił za rządów Leonida Breżniewa w latach 70.⁴⁵ Trwał jednak krótko, bo już w latach 80. zaczęły pojawiać się nowe wyznaczniki statusu, przede wszystkich technologia komputerowa, która była słabym punktem ZSRR.

⁴⁴ Ibidem, s. 126.

⁴⁵ W.C. Wolhorth, *Unipolarity, Status Competition...*, s. 48-50.

W roku 1985 do władzy doszedł Michaił Gorbaczow i ogłosił autorską wizję międzynarodowej współpracy – „nowe myślenie” (1988). Deborah Welch Larson i Aleksei Szewczenko pokazują, że była to kolejna próba uzyskania uznania, tym razem w duchu społecznej kreatywności. Gorbaczow liczył na to, że nowa koncepcja pozwoli zachować przywództwo ZSRR bez konieczności upodabniania się do Zachodu⁴⁶. Wyższość moralna, która według radzieckiego przywódcy cechowała politykę ZSRR, miała pozwolić zachować status supermocarstwa bez przeprowadzania niezbędnych gospodarczych i politycznych reform. „Nowe myślenie” miało być „drogą na skróty” do wielkości. Polityka sygnowana przez ówczesnego *genseka* była przykładem przejścia od strategii społecznej rywalizacji do społecznej kreatywności.

Ewolucję relacji Rosji z Zachodem, która nastąpiła po rozpadzie ZSRR, także można wyjaśnić przy pomocy teorii tożsamości społecznej⁴⁷. Pierwsze lata, czyli 1991-1992/93, nazywane atlantyzmem, miały przynieść Rosji uznanie upragnionej grupy statusowej poprzez kopiowanie rozwiązań przyjętych w tejże grupie. Początkowy entuzjazm, przynajmniej części elity i społeczeństwa, stopniowo zaczął ustępować miejsca rozczarowaniu wywołanemu nie tylko zapaścią gospodarczą, ale i zmianami zachodzącymi

⁴⁶ D.W. Larson, A. Shevchenko, *Shortcut to Greatness: The New Thinking and the Revolution in Soviet Foreign Policy*, „International Organization” 2003, vol. 57, no. 1, s. 78.

⁴⁷ D.W. Larson, A. Shevchenko, *Status Seekers. Chinese and Russian Responses to U.S. Primacy...*

na arenie międzynarodowej. Zaangażowanie USA w wojnę w Bośni i Hercegowinie (1992-1995), bombardowanie Serbii czy rozszerzenie NATO o Polskę, Czechy i Węgry (1999) były postrzegane w Rosji jako działania dążące do osłabienia jej pozycji i nieliczenie się z nią jako mocarstwem. Jednocześnie elity zaczęły coraz mocniej podkreślać wyjątkowość Rosji względem Zachodu w duchu społecznej kreatywności, czego przykładem była rosnąca popularność eurazjatyzmu. Nowe zbliżenie Rosji z Zachodem, które nastąpiło po 11 września 2001 roku dzięki współpracy w ramach koalicji antyterrorystycznej, zakończyło się wraz z „kolorowymi rewolucjami”. Protesty, które doprowadziły do zmiany władzy w wybranych republikach poradzieckich (w Gruzji w 2003, na Ukrainie – 2004 oraz 2013, a także w Kirgistanie – 2005) zostały zinterpretowane w Rosji jako sponsorowany przez Zachód zamach stanu wymierzony w rosyjskie interesy w tzw. bliskiej zagranicy. „Kolorowe rewolucje” uderzały w status Rosji, bo podważały jeden z najważniejszych atrybutów mocarstwa, czyli własną strefę wpływów.

Po 2005 roku elity rosyjskie nie tylko znowu zaczęły podkreślać wyjątkowość Rosji, jej własną odrębną drogę rozwoju, ale także mówić w polityce zagranicznej o wyższości moralnej ich kraju względem Zachodu. Przykładem tej nowej odsłony strategii społecznej kreatywności była najpierw koncepcja suwerennej demokracji, a później tzw. zwrot konserwatywny, czyli eksponowanie przywiązania do tradycyjnych wartości i kierowania się moralnością w polityce.

Przypomnijmy uwagę Reinharda Wolfa, że państwo, które nie może uzyskać adekwatnego uznania, ma do wyboru albo zredefiniowanie własnej tożsamości, albo zmianę kryteriów oceny pozycji w hierarchii. Zwrot konserwatywny w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej jest próbą podważenia wyznaczników statusu w duchu liberalnej demokracji, tak ważnych z punktu widzenia Zachodu. Aneksja Krymu oraz wojna na Ukrainie sygnalizują przechodzenie Rosji w dążeniu do zaspokojenia ambicji statusowych od społecznej kreatywności do strategii konfrontacji.

W. Morozow, H. Smith czy T. Forsberg – wszyscy zgadzają się, że status jest jednym z kluczowych motywów zachowania Rosji na arenie międzynarodowej⁴⁸. Według Forsberga, status, konkretnie status mocarstwa, jest najważniejszym komponentem rosyjskiej tożsamości, a ambicje statusowe są istotnym elementem relacji Zachód–Rosja. Andriej Cygankow podkreśla, że Rosja nie chce jedynie uznania za mocarstwo, ale chce uznania za mocarstwo reprezentujące autonomiczny i prawomocny system wartości i instytucji. Adekwatną pozycją w odczuciu Rosji jest pozycja mocarstwa współtworzącego porządek normatywny i decydującego

⁴⁸ V. Morozov, *Russia's Postcolonial Identity. A Subaltern Empire in a Eurocentric World*, London 2015, s. 23; H. Smith, *Russia as a great Power: Status inconsistency and the two Chechen Wars*, „Communist and Post-Communist Studies” 2014, vol. 47, no. 3-4, s. 1-9; T. Forsberg, *Status conflict between Russia and the West: Perceptions and emotional biases*, „Communist and Post-Communist Studies” 2014, vol. 47, no. 3-4, s. 323-331.

o wyznacznikach statusu⁴⁹. Federacja Rosyjska aspiruje do bycia mocarstwem, którego status jest akceptowany bez konieczności zmiany jego tożsamości.

Tuomas Forsberg podkreśla, że, na nieszczęście Zachodu, nie chodzi o obiektywne atrybuty mocarstwowości. Kluczowe jest to, czy Rosja, we własnej ocenie, otrzymuje należny jej szacunek⁵⁰. Główny problem w relacjach Rosja–Zachód w związku ze statusem dotyczy percepcji. Z jednej strony mamy do czynienia z rozbieżnością co do kryteriów ewaluacji statusu. Naumann zauważył, że ten problem był obecny w dwustronnych relacjach już w XIX wieku. Współczesnego przykładu dostarczyła wojna z Gruzją w roku 2008. Jak pokazuje Forsberg, brak reakcji na działania Micheila Saakaszwilego był w przekonaniu Rosji o wiele bardziej kosztowny w kontekście statusu niż eskalacja napięcia w stosunkach z Zachodem. Z kolei w ocenie UE i USA wkroczenie wojsk rosyjskich na terytorium Gruzji było przejawem zachowania anachronicznego. Podobnie można ocenić osamotniony akt uznania niepodległości Osetii Południowej i Abchazji, który dla Rosji był demonstracją mocy sprawczej suwerennego mocarstwa. Na Zachodzie zaś odebrano go jednoznacznie jako dyplomatyczną porażkę Moskwy. Wcześniejszym przykładem rozbieżności co do skuteczności doboru sposobów

⁴⁹ A. Tsygankov, *The Frustrating partnership: Honor, status, and emotions in Russia's discourses of the West*, „Communist and Post-Communist Studies” 2014, vol. 47, no. 3-4, s. 1-10.

⁵⁰ T. Forsberg, op. cit., s. 323-328.

sygnalizowania ambicji statusowych był „szalony” rajd rosyjskich żołnierzy na lotnisko w Prisztinie w 1999 czy afera rozpęta wokół pomnika Armii Radzieckiej (tzw. pomnik Alioszy) w Tallinnie w 2007 roku. W relacjach Rosja–Zachód daje o sobie znać także różnica między reżimami uznania. Rosja, która nadal jest mocno przywiązana do kultury „honoru”, widzi hierarchię międzynarodową w duchu reżimu „arystokratycznego”. Zachód, reprezentujący kulturę „godności”, postrzega stratyfikację z uwzględnieniem kryterium tożsamości, której ważnym komponentem jest ustrój liberalnej demokracji.

Wskazane rozbieżności czynią doświadczaną przez Rosję niespójność statusową trudno usuwalną. Różnica w ocenie pozycji Rosji przez nią samą i państwa zachodnie była wyraźna zwłaszcza w latach 90. XX wieku. Z perspektywy USA i innych państw NATO, Rosja, której pozwolono zachować stałe miejsce w Radzie Bezpieczeństwa ONZ czy którą zaproszono na wyrost do G7 mimo zapaści instytucjonalno-gospodarczo-politycznej, była państwem przewartościowanym (*overachiever*). Z kolei Rosja postrzegała samą siebie jako państwo niedowartościowane (*underachiever*), któremu odmawia się okazania adekwatnego szacunku. Mając na uwadze niemal chroniczną niespójność statusową Rosji, fińska politolożka Hanna Smith proponowała odrębną definicję, która oddałaby specyfikę Rosji – „kraju, który jest przekonany o własnym statusie mocarstwa, choć nie posiada wszystkich atrybutów charakterystycznych w powszech-

nym rozumieniu dla mocarstwa i w związku z czym status tego państwa jest uznany na arenie międzynarodowej tylko z pewnymi zastrzeżeniami i ograniczeniami”⁵¹. Jak słusznie zauważył Tuomas Forsberg, konfliktu wokół statusu nie można rozwiązać poprzez akt uznania lub wstrzymania uznania. „Jest tak, gdyż konflikt ten to nie tylko zderzenie materialnej bazy ze sferą percepcji, ale też (a może przede wszystkim) zderzenie dwóch percepcji”⁵².

Jest jeszcze jeden powód, dla którego niezwykle trudno jest Rosji osiągnąć upragnione uznanie poprzez naśladownictwo państw z grupy statusowej. Wyrażane w polityce zagranicznej ambicje statusowe są formułowane przede wszystkim przez elity w zgodzie z wyrastającymi z narodowej kultury i historii wyobrażeniami o adekwatnej pozycji. Promowane przez elity koncepcje statusu i tożsamości państwa muszą być spójne z wyobrażeniami o statusie charakterystycznymi dla większości społeczeństwa. Tę konieczną dla skutecznej polityki spójność między wizją elit a odczuciami mas Anne Clunan nazwała „testem historycznej autentyczności” (lub „spójnością dyskursywną”)⁵³. Brak owej spójności zazwyczaj prowadzi do osłabienia legitymizacji władzy w oczach wyborców. Ten mechanizm dał o sobie znać na przykład w przypadku polityki sygnowanej przez

⁵¹ H. Smith, op. cit., s. 2.

⁵² T. Forsberg, op. cit., s. 324.

⁵³ A. Clunan, op. cit., s. 281-290.

Andrieja Kozyriewa, który podkreślał, że Rosja zrezygnowała ze statusu mocarstwa, zwłaszcza z odgrywania roli patrona względem byłych republik radzieckich. W ocenie Anne Clunan demonstracyjne odżegnywanie się od statusu mocarstwa przez szefa dyplomacji było przyczyną niepopularności ekipy Jelcyna w większym stopniu niż uciążliwe reformy Jegora Gajdara. Biorąc pod uwagę znaczenie spójności oczekiwań statusowych elit i mas, warto poświęcić uwagę właśnie temu zagadnieniu.

3.

Aspiracje statusowe rosyjskiej elity: obserwacje z analizy dyskursu

Wgląd w myślenie elit Federacji Rosyjskiej dają badania przeprowadzone pod przewodnictwem Michaiła Tarusina w 2007 roku w 30 regionach na próbie 326 ludzi, wywodzących się z biznesu, duchowieństwa, kultury, mediów, a także władz lokalnych i federalnych, rządzących i opozycji, oraz przedstawicieli organizacji pozarządowych⁵⁴. Punktem wspólnym dla wszystkich wymienionych środowisk jest oczekiwanie, by Rosja stała się jednym z wiodących mo-

⁵⁴ Сумма идеологии. Мировоззрение и идеология современной российской элиты, М. Тарусин, М. Рогожников, А. Механик (red.), Москва 2008, s. 24-51, 245.

carstw. Eduard Ponarin i Borys Sokołow zauważyli, że wśród elit przywiązanie do statusu mocarstwa jest najbardziej widoczne wśród instytucji prawodawczych (64%). Następnie w środkach masowej informacji (57,4%) i wśród naukowców (61,3%). To trzy najbardziej zideologizowane segmenty rosyjskiej elity. Najmniejszą wagę do statusu przywiązują przedstawiciele biznesu (23,5%)⁵⁵.

Badania przeprowadzone wśród studentów MGIMO, a więc w większości przyszłych twórców i wykonawców rosyjskiej polityki zagranicznej, pokazały, że i dla tych respondentów mocarstwowość była kluczową kategorią. Wszyscy ankietowani uważali, że Rosja jest w trakcie odzyskiwania pozycji mocarstwa. Co ważne, większość łączyła osiągnięcie tego celu z poprawą potencjału gospodarczego, w mniejszym stopniu z modernizacją wojskową. Poszczególni studenci podkreślali także znaczenie moralnego przywództwa Rosji w świecie⁵⁶.

Michał Gorszkow i Władimir Pietuchow wnikliwie przyrzeli się znaczeniu statusu dla obywateli Federacji Rosyjskiej. Ich badania z roku 2015 dowodzą, że wśród Rosjan jest duże zapotrzebowanie na odrodzenie Rosji jako państwa szano-

⁵⁵ Э. Д. Понарин, Б. О. Соколов, *Глобальная политика глазами российской элиты*, „Россия в глобальной политике” 2014, vol. 12, no. 5, s. 110.

⁵⁶ M. Mueller, *Rethinking Identification With the Hegemonic Discourse of a “Strong Russia” Through Laclau and Mouffe*, [w:] *Identities and Politics During the Putin Presidency. The Foundations of Russia’s Stability*, P. Casula, J. Perovic (red.), Stuttgart 2009, s. 313-321.

wanego na arenie międzynarodowej⁵⁷. Według Gorszkowa i Pietuchowa „Bez wątpienia, najważniejszą kwestią w procesie politycznego samookreślenia Rosji jest jej obecny status międzynarodowy. [...] Cele polityki zagranicznej również wydają się oczywiste, to, przede wszystkim, przywrócenie statusu mocarstwa”⁵⁸. Co więcej, Rosjanie, myśląc o stosunkach międzynarodowych, porównują się jedynie z państwami tej samej „kategorii wagowej”, tj. mocarstwami. 33% uważa Rosję za wiodące mocarstwo równe USA i Chinom, 27% porównuje swoją ojczyznę do Niemiec, Wielkiej Brytanii, Francji i Japonii. Co ciekawe, spadła liczba respondentów wierzących w potrzebę odbudowania ZSRR z 35% do 26%. Większość, bo 53%, widzi Rosję jako jedno z kilku wiodących mocarstw.

Wnioski płynące z mojej autorskiej analizy dyskursu polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej potwierdzają obserwacje rosyjskich socjologów. Razem z czteroosobowym zespołem⁵⁹ przebadaliśmy ok. 25 000 tekstów, w tym oficjalne dokumenty, wystąpienia okolicznościowe, artykuły i wywiady twórców oraz wykonawców rosyjskiej polityki zagranicznej⁶⁰, a także stenogramy z wybranych posiedzeń

⁵⁷ М.К. Горшков, В.В. Петухов, *Внешнеполитические ориентации россиян на новом переломе*, „Полис. Политические исследования” 2015, no. 2, s. 13-28.

⁵⁸ Ibidem, s. 22.

⁵⁹ W skład zespołu weszli: Katarzyna Biersztańska, Irmína Ołowska-Szymańska, Piotr Szymański oraz Grzegorz Szymanowski.

⁶⁰ W tym gronie znaleźli się: prezydent, premier, minister spraw zagranicznych, minister obrony narodowej oraz stali przedstawiciele Rosji przy wybranych organizacjach międzynarodowych.

Dumy Państwowej z lat 2000-2018 i Orędzia do Narodu wygłoszone przez Borysa Jelcyna.

Uważna analiza publicznych wystąpień rosyjskich dyplomatów pozwala zauważyć, że ci, odnosząc się do statusu Rosji, najczęściej mówią o niej jako jednym z wiodących mocarstw XXI wieku. Odniesienia do ZSRR w wypowiedziach dyplomatów są rzadkie i zazwyczaj dotyczą drugiej wojny światowej. O wiele częściej o ZSRR mówią natomiast deputowani Dumy i, co ważne, właśnie ta grupa mówi o ZSRR najkorzystniej. W swoich wystąpieniach posłowie podkreślają przede wszystkim fakt, że Związek Radziecki był wielkim mocarstwem, które zostało zniszczone (przez siły zarówno zewnętrzne, jak i krajowe)⁶¹. Deputowani są też grupą, która najczęściej używa słowa „mocarstwo” (ros. *держава*) w stosunku do Federacji Rosyjskiej.

Prezydent Borys Jelcyn nazywał Rosję wprost mocarstwem i w każdym corocznym Orędziu podkreślał należne jej miejsce (ros. *достойное место*) wśród innych wiodących mocarstw. Przywiązanie do statusu Rosji jako mocarstwa jest także stałym punktem wypowiedzi Putina. Paradoksalnie, Władimir Putin prawie nigdy nie mówił wprost o Rosji jako mocarstwie. Używa raczej pojęć takich, jak „lider”

⁶¹ Государственная Дума Федерального Собрания РФ. Шестой созыв. Заседание: 304 (1542) от 10.06.2016. Текст стенограммы заседания. Сборник: Бюлл. N 304 (1542), Ч. 1: Стр. 20-86; Ч. 2: Стр. 2-26; Не произнесенное: Ч. 2: Стр. 23-23, <http://cir.duma.gov.ru/docs/duma/302/2770752?QueryID=7727663&HighlightQuery=7727663> [3.03.2018].

(ros. лидер), „wiodące państwo” (ros. ведущая страна) czy państwo „z międzynarodowym autorytetem” (ros. страна с международным авторитетом). Zdarzało się, że Putin poprawiał dziennikarzy, którzy jego kraj klasyfikowali jako mocarstwo albo supermocarstwo. Na przykład w wywiadzie dla indyjskiej telewizji Doordarshan i Agencji Informacyjnej PTI powiedział: „Supermocarstwo – to pojęcie z okresu «zimnej wojny». Gdy dzisiaj mówi się, że Rosja dąży do uzyskania tego statusu, widzę w tym tylko jedno – to dążenie do naderwania zaufania wobec Rosji, do straszenia Rosją i chęć przedstawienia jej jako wroga”⁶². Sam Władimir Putin, jeżeli mówił o Rosji jako mocarstwie, to tylko ze wskazaniem jej „sektorowej” specjalizacji, np. mocarstwo energetyczne, kosmiczne, nuklearne, arktyczne czy sportowe.

W przypadku *Koncepcji polityki zagranicznej* tylko w dokumencie z roku 1993 pojawiają się (i to kilkakrotnie) odniesienia wprost do statusu wielkiego mocarstwa. Późniejsze dokumenty, na podobieństwo stylu Putina, odnoszą się do poszczególnych atrybutów potęgi. Dla przykładu, *Koncepcja* przyjęta w roku 2008 eksponuje wzrost znaczenia Rosji na arenie międzynarodowej, która stała się jednym z „najbardziej wpływowych ośrodków współczesnego świata”

⁶² Интервью индийскому телеканалу «Дурдаршан» и информационному агентству «Пу-Ту-Ай», 18.01.2007, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24009> [12.04.2018].

i „odgrywa pełnowartościową rolę w stosunkach międzynarodowych”⁶³.

Analiza dyskursu pozwoliła zidentyfikować siedem kategorii statusu przypisywanego Rosji przez twórców jej polityki zagranicznej w latach 2000-2018. Wśród nich jest *suweren*, *mocarstwo sektorowe*, *mocarstwo eurazjatyckie*, *lider światowy*, *partner*, *szacunek*, *cywilizacja*. Wszystkie wzmianki dotyczące statusu pozycjonowały Rosję w czołówce międzynarodowej hierarchii. *Suweren* podkreślał jej równość względem innych suwerennych uczestników stosunków międzynarodowych. *Mocarstwo sektorowe* wskazywało na obszar specjalizacji Rosji (np. mocarstwo nuklearne, arktyczne, energetyczne), a *mocarstwo eurazjatyckie* eksponowało geopolityczne przesłanki rosyjskiej potęgi. Kategoria *lider światowy* akcentowała pozycję Rosji jako wiodącej potęgi – państwa w tzw. światowej czołówce. *Partner* sygnalizował oczekiwanie Rosji do traktowania jej jako państwa równego innym mocarstwom, a kategoria *szacunku* łączyła się z często pojawiającym się w tekstach pojęciem *dostojnoie miesto*. Wreszcie *cywilizacja* jest związana z wizją wielobiegunowego ładu międzynarodowego, gdzie poszczególne bieguny władzy są reprezentowane przez odrębne cywilizacje, przede wszystkim Zachód, Rosję, Chiny oraz Indie. Wszystkie

⁶³ Концепция внешней политики Российской Федерации (2008), 15.07.2008, <http://kremlin.ru/acts/news/785> [17.05.2018].

siedem kategorii statusu wyrażało samookreślanie się Rosji jako mocarstwa.

Analiza współczesnego dyskursu polityki zagranicznej Rosji pozwala także zidentyfikować źródła aspiracji statusowych elity władzy. Rosja jest wyjątkowa i zasługuje na szczególną pozycję na arenie międzynarodowej z trzech powodów: wygrała drugą wojnę światową, stworzyła unikalną kulturę oraz sformowała i utrzymała imperium. Pierwszy argument jest dobrze znany. Triumf ZSRR miał znaczenie dla całej ludzkości. Jak zauważył Władimir Putin, „nie każdy naród odniósł takie zwycięstwo”⁶⁴. Ofiara poniesiona w imię uratowania ludzkości daje Rosjanom miejsce szczególne wśród innych państw.

Unikalność ukształtowanej przez wieki kultury rosyjskiej także jest podnoszona jako przesłanka wyjątkowej pozycji Rosji. Oddajmy znów głos Władimirowi Putinowi, który powiedział: „Jak wiadomo, Rosja jest wielonarodowym państwem. Ale to nie unicum: na świecie jest wiele wielonarodowych i wielowyznaniowych państw [...]. Mimo wszystko, Rosja jest wyjątkowa. Przecież tutaj żyje ponad 180 różnych narodów i etnosów. Ponad 180! A to już wyjątkowa sytuacja. Takim etnicznym, wyznaniowym i kulturalnym bogactwem nikt nie może się pochwalić. Jestem przekonany, że nie ma

⁶⁴ *Выступление на параде, посвященном 56-й годовщине Победы в Великой Отечественной войне*, 9.05.2001, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21246> [4.02.2018].

na świecie drugiego takiego państwa. Prawda, są państwa, w których żyją migranci, na przykład USA. Ale u nas mieszkają nie migranci, u nas każdy etnos ma swoją przestrzeń życia, swoje korzenie”⁶⁵.

Najciekawszy z punktu widzenia statusu jest argument o historycznej wyjątkowości imperialnej, głoszący tezę, że bycie mocarstwem jest historycznym przeznaczeniem Rosji. Deputowany Dumy, przewodniczący Kozackiej Partii FR (*Казачья партия Российской Федерации*) Nikołaj Konstantinow uznał wprost status mocarstwa za naczelny sens misji Rosji – powiedział: „misja Rosji – być światowym mocarstwem”⁶⁶. W tej wypowiedzi można dostrzec logikę błędnego koła – Rosja jest wyjątkowa, bo osiągnęła status mocarstwa, i jednocześnie powinna być traktowana jako mocarstwo, bo jest wyjątkowa. To przekonanie widoczne w światopoglądzie rosyjskich elit jest jednym z powodów, dla którego Rosja doświadcza niespójności statusowej.

⁶⁵ *Председатель Правительства Российской Федерации В. В. Путин встретился с представителями конфессий и национально-культурных общественных организаций*, 19.07.2011, <http://archive.premier.gov.ru/events/news/15972/> [3.03.2018].

⁶⁶ *Государственная Дума Федерального Собрания РФ. Шестой созыв. Заседание: 270 (1508) от 18.12.2015. Текст стенограммы заседания. Сборник: Бюлл. N 270 (1508), Ч. 1: Стр. 24-86; Ч. 2: Стр. 2-58*, <http://cir.duma.gov.ru/docs/duma/302/2753992?QueryID=7219894&HighlightQuery=7219894> [12.03.2019].

4. Sygnalizacja ambicji statusowych w aktywności międzynarodowej Rosji: „czysty prestiż” i współczesny mesjanizm

Richard Ned Lebow, analizując motywację zachowań państw europejskich, od starożytności do początku XX wieku, pokazał, że wojna była przez stulecia najskuteczniejszym sposobem zmiany pozycji w hierarchii i w ten sposób zaspokojenia ambicji przez państwa odczuwające niespójność statusową⁶⁷. Przypomnijmy uwagę Jonathana Renshona, który uważa, że państwo motywowane obawą statusową jest skłonne do wszczęcia konfliktu, tyle że nie z grupą statusową, do której aspiruje, ale ze słabszym pań-

⁶⁷ R.N. Lebow, op. cit., s. 225.

stwem. W wojnie Rosji z Gruzją z roku 2008 można dostrzec ten mechanizm. Nie twierdzę, że Rosja zdecydowała się na ten konflikt jedynie dla zaspokojenia ambicji statusowych. Niemniej, sygnalizacja własnych aspiracji odnośnie do pozycji w hierarchii międzynarodowej była jedną z przesłanek działań podjętych wówczas przez Moskwę. Tę uwagę można także odnieść do zaangażowania wojskowego Rosji na Ukrainie po 2013 czy w Syrii od 2015 roku.

W rosyjskiej polityce zagranicznej ostatnich lat można wskazać przykłady także bardziej subtelnych sposobów zabiegania o uznanie jej statusu w oczach Zachodu. To działania, które Erik Ringmar określił jako rywalizację w sferze „czystego prestiżu”. Do nich na pewno zaliczała się ekspedycja rosyjskich badaczy, którzy w 2007 roku zatknęli rosyjską flagę na dnie Oceanu Arktycznego⁶⁸. Do tej kategorii należy także organizacja igrzysk zimowych w Soczi (2014) i Mistrzostw Świata w Piłce Nożnej (2018). Znamienne, że obwinianie władz Rosji o bezpośredni udział w skandalu dopingowym dotyczącym niemalże całej rosyjskiej reprezentacji narodowej było interpretowane w samej Rosji jako próba kwestionowania jej statusu⁶⁹.

⁶⁸ *Russia plants flag on North Pole seabed*, <https://www.theguardian.com/world/2007/aug/02/russia.arctic> [3.08.2019].

⁶⁹ *Russia Banned From Winter Olympics – the Reactions*, <https://www.themoscowtimes.com/2017/12/05/russia-banned-from-winter-olympics-the-reactions-a59819> [5.12.2017].

Innym przykładem jest słynny koncert, który w ruinach odbitej z rąk Państwa Islamskiego Palmiry dała w 2016 roku orkiestra Teatru Marińskiego prowadzona przez światowej klasy dyrygenta Walerego Giergijewa⁷⁰. O medialnej sile tego wydarzenia może świadczyć następujący komentarz dla „Mondialisation”: „W ciągu 30 minut Rosji udało się to, czego Zachodowi się nie udało przez dwa lata, od kiedy walczy z ISIS. Rosja stworzyła propagandowy materiał przeciwstawiający się barbarzyńskim tweetom i wideoblogom Państwa Islamskiego. Pokazała wielkość cywilizacji, o którą warto walczyć, wyżyny, na które ludzkość może się wznieść. Samo w sobie było to majestatyczne i inspirujące. [...] Czy to propaganda? Oczywiście, że była to propaganda. Nie ma wątpliwości, że Rosja zorganizowała ten koncert by propagować pewne wyobrażenie o niej samej, by pokazać swoją rolę w konflikcie jako szczególną misję. Chciała przedstawić siebie jako obrończynię nie tylko konkretnego reżimu, czy terytorium, ale czegoś więcej – obrończynię całej zachodniej cywilizacji. [...] Koncert w Palmirze nie był tylko pozą. Pokazał oddanie sprawie i determinację. Determinację, by zorganizować koncert [...] muzyki Prokofiewa i Bacha zaledwie kilka mil od linii frontu. Pomyślmy przez chwilę o ryzyku: cała orkiestra [...] była sprowadzona do miejsca, gdzie jeszcze kilka tygodni

⁷⁰ *Russian Orchestra Plays Bach Amid Ruins of Palmyra*, <https://time.com/4320723/russia-orchestra-concert-syria-palmyra/> [6.05.2016].

wcześniej odbywały się publiczne egzekucje [...] Tak, to była propaganda, ale jej przekaz nie był bezwartościowy”⁷¹.

Nie tylko koncert w Palmirze, ale i inne wymienione wcześniej przykłady miały mocny symboliczny przekaz, a w warstwie wizualnej były spektakularne. Sygnalizację aspiracji statusowych w polityce zagranicznej Rosji można dostrzec także w bardziej „zakamuflowanych” czy mniej oczywistych zjawiskach. Jednym z nich jest mesjanizm, często przypisywany działaniom Rosji⁷², ale rzadko omawiany w kontekście statusu. Twierdzę, że mówienie o polityce zagranicznej w kategoriach misji służy przede wszystkim sygnalizowaniu ambicji statusowych. Funkcja legitymizowania imperializmu ma znaczenie drugorzędne.

Pomińmy zbyteczny w tym miejscu wywód teoretyczny. Przyjmijmy na potrzeby niniejszej analizy, że mesjanizm w polityce zagranicznej wyraża się w następującym przekonaniu: dany podmiot (naród, państwo) został obdarzony szczególnym powołaniem, dzięki czemu cechuje go wyższość moralna względem innych i ma do odegrania szczególną rolę w dziejach dla dobra całej ludzkości⁷³. W kontekście

⁷¹ T. Black, *Russia's Palmyra Concert Reveals What the West Lacks*, <https://www.mondialisation.ca/russias-palmyra-concert-reveals-what-the-west-lacks/5524693> [12.05.2016].

⁷² P. Duncan, *Russian Messianism: Third Rome, Revolution, Communism and After*, New York–London 2002; K.R. Bouveng, *The Role of Messianism in Contemporary Russia Identity and Statecraft*, Durham 2010.

⁷³ Zob. A. Walicki, *Filozofia a mesjanizm. Studia z dziejów filozofii i myśli społeczno-religijnej romantyzmu polskiego*, Warszawa 1968.

rosyjskim mesjanizmem często kojarzony jest przede wszystkim z imperializmem⁷⁴. Wśród badaczy nie ma zgody co do charakteru zależności między tymi dwoma zjawiskami. Jedni uważają poczucie misji za siłę napędową ekspansji, inni uznają mesjanizm za instrumentalnie wykorzystywaną ideę w celu legitymizacji dokonywanego podboju⁷⁵. Po aneksji Krymu w 2014 roku zaczęły pojawiać się komentarze, że oto Rosja powróciła do mesjanizmu. W ocenie niektórych publicystów ta nowa misja ma przede wszystkim legitymizować agresywną i ekspansjonistyczną politykę Kremla, której głównym celem jest podporządkowanie byłych republik radzieckich⁷⁶.

Analiza zgromadzonych przez nasz zespół materiałów prowadzi jednak do innych wniosków. Po pierwsze, wątki misyjne we współczesnym dyskursie rosyjskiej polityki zagranicznej mają charakter marginalny. Wśród przebadanych tekstów 4% zawierały treści kojarzące się z mesjanizmem. Narracja misyjna utrzymuje się we współczesnym dyskursie w dużym stopniu siłą inercji, pewnych nawyków ukształtowanych w czasach imperium (radzieckiego i rosyjskiego).

⁷⁴ M. Jedliński, *Rosyjskie koncepcje ekskluzywizmu religijno-politycznego i misjonizmu. Od metropolity Hilariona (XI wiek) po Aleksandra Dugina (XXI wiek)*, „Humaniora” 2014, vol. 6, no. 2, s. 39-49.

⁷⁵ Zob. R. Niebuhr, A. Heimert, *A Nation So Conceived*, New York 1963; J. Snyder, *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*, London 2013.

⁷⁶ Zob. M.H. Van Herpen, *Putin's Propaganda Machine. Soft Power and Russian Foreign Policy*, Lanham–Boulder–New York–London 2016; O. Kushnir, *Ukraine and Russian Neo-Imperialism. The Divergent Break*, London 2018, s. 47.

Nie oznacza to jednak, że główną funkcją tej narracji jest legitymizacja imperializmu.

W ramach dyskursu zidentyfikowaliśmy piętnaście ról o zabarwieniu mesjanistycznym, które są przypisywane Federacji Rosyjskiej współcześnie przez jej elity. Większość z nich jest zbieżna z rolami, w których rosyjscy intelektualiści obsadzali Imperium w XIX wieku. Jak kiedyś, tak i dziś elity przekonują, że przeznaczeniem Rosji jest odgrywać rolę mostu między Wschodem i Zachodem. Rosja jest także *tarczą* chroniącą słabsze państwa przed zagrożeniami i *strażnikiem* światowej równowagi. Wśród piętnastu ról tylko jedna dotyczy byłych republik radzieckich i służy legitymizacji dominacji Rosji w jej bezpośrednim sąsiedztwie. Nazwaliśmy ją *misją w Eurazji*⁷⁷. Jej sedno oddał Władimir Putin, który deklarował: „Na pewno cywilizacyjna misja narodu rosyjskiego (ros. *российской нации*) na kontynencie eurazjatyckim powinna być kontynuowana. Polega ona na tym, by wartości demokratyczne z uwzględnieniem interesów narodowych wzmacniały i wzbogacały naszą historyczną wspólnotę”. Należy podkreślić, że treść *misji w Eurazji* jest zmienna. W zależności od kontekstu może oznaczać wspieranie przez Rosję demokratyzacji⁷⁸, ogólnie rozumianej modernizacji⁷⁹,

⁷⁷ Послание Федеральному Собранию Российской Федерации, 25.04.2005, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22931> [3.03.2018].

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ Выступление заместителя Министра иностранных дел России А. В. Яковенко по теме: «Активизация усилий по искоренению нищеты и голода,

stanie na straży prawdziwej tożsamości cywilizacyjnej czy dbanie o bezpieczeństwo i zachowanie stabilności⁸⁰. Wielość tych wszystkich formuł łączy jeden cel, tj. legitymizacja rosyjskiej dominacji w regionie, a więc zgodnie z przekonaniem dominującym w literaturze przedmiotu na temat mesjanizmu. *Misja w Eurazji* wyznacza strefę szczególnych interesów Rosji, a to ważny atrybut mocarstwowości. Legitymizacji dominacji Rosji służy także do pewnego stopnia misja *patron pobratymców*, która odnosi się do szczególnej odpowiedzialności Moskwy za bezpieczeństwo i rozwój narodów słowiańskich oraz wyznawców prawosławia czy, szerzej, chrześcijaństwa⁸¹.

Misje legitymizujące rosyjską dominację występują we współczesnym dyskursie jednak w zdecydowanej mniejszości. Pozostałe trzynaście ról z konotacją mesjanistyczną nie jest związanych z hegemonią Rosji w tzw. bliskiej zagranicy i nie służy legitymizacji ekspansji. Misje, które przypisuje dzisiaj Rosji jej elita, mają przede wszystkim charakter antyhe-

в том числе в рамках глобального партнерства в целях развития» на сессии ЭКОСОС, Женева, 4 июля 2007 года, 4.07.2007, http://www.mid.ru/web/guest/foreign_policy/news/-/asset_publisher/ckNonkJEozBw/content/id/368604 [3.05.2018].

⁸⁰ Встреча с командирами воинских частей, принимавших участие в учениях «Центр-2011», 27.09.2011, <http://kremlin.ru/events/president/news/12836> [7.06.2018].

⁸¹ Государственная Дума Федерального Собрания РФ. Седьмой созыв. Заседание: 94 (1642) от 24.01.2018. Текст стенограммы заседания. Сборник: Бюлл. N 94 (1642), Ч. 1: Стр. 15-74; Ч. 2: Стр. 2-42, <http://cir.duma.gov.ru/docs/duma/302/2796926?QueryID=7220271&HighlightQuery=7220271> [4.04.2018].

gemoniczny. Motywowane są koniecznością chronienia Rosji i innych przed zewnętrzną presją Zachodu. Z jednej strony to sposób podkreślania własnej odrębności w duchu społecznej kreatywności. Z drugiej strony przedstawianie polityki zagranicznej w kategoriach misji jest aktem naśladownictwa przez Rosję najpotężniejszego państwa, czyli Stanów Zjednoczonych, gdzie tradycja mesjanizmu politycznego jest równie bogata jak w Rosji⁸². Misja jest nadal postrzegana w Rosji jako atrybut mocarstwa. Prawdziwe mocarstwo nie może zadowolić się w swojej polityce jedynie rozwojem handlu czy powiększaniem potencjału militarnego, powinno też mieć misję. To myślenie widać choćby w tekstach wiodącego rosyjskiego politologa i doradcy najważniejszych urzędników państwowych Siergieja Karaganowa. W artykule, który ukazał się 26 grudnia 2019 roku w „Rossijskoj Gazietie”, ubolewał on: „nie ma nadal [ideologicznego – A.C.] projektu, wokół którego można by zintegrować elity. Bez takiego projektu rozpadły się wszystkie wielkie mocarstwa”⁸³.

Mówienie o misji w polityce zagranicznej jest zatem zachowaniem sygnalizującym ambicje statusowe. To ważna konstatacja płynąca z moich badań. Dobry przykład stanowi zidentyfikowana w dyskursie misja *współtwórca cywilizacji ludzkości*. Odnosi się ona do szczególnej roli Rosji w rozwo-

⁸² Zob. H.E. Restad, *American Exceptionalism. An Idea That Made A Nation and Remade The World*, New York–London 2015.

⁸³ С. Караганов, *Куда идти и с кем идти*, „Российская газета”, 26.12.2019, № 294 (8052).

ju światowej kultury, technologii, ale i ochrony środowiska naturalnego. Ważnym wątkiem jest także podbój kosmosu. Jak zauważył Władimir Putin: „Już na początku ery kosmicznej zrozumieliśmy swoją szczególną, historyczną misję. Nie tylko oswajaliśmy kosmos w sensie technologicznym. Przez wiele lat byliśmy apostołami tej działalności. Była ona źródłem naszej dumy narodowej”⁸⁴. Misja *współtwórcy cywilizacji ludzkości* akcentuje pozycję Rosji wśród najważniejszych mocarstw świata, odwołując się do powszechnie uznanych wyznaczników statusu – najnowszych technologii oraz atrakcyjności kulturowej.

Analiza współczesnego dyskursu polityki zagranicznej potwierdza, że Zachód pozostaje najważniejszą grupą statusową dla Rosji. Mimo zachodzących zmian w światowym układzie sił, aspiracje statusowe elit rosyjskich nadal związane są z Zachodem. Chiny czy Indie są właściwie nieobecne w narracji o szczególnej misji Rosji w świecie. Ukształtowane przez stulecia wyobrażenia o środowisku zewnętrznym hamują dostosowanie percepcji elit rosyjskich do zachodzących zmian w sferze materialnej. Rosja chce być uznana za mocarstwo. Jak wyjaśnił Władimir Putin: „ona pretenduje do tego miejsca w świecie, które odpowiada i naszej bogatej historii, i twórczemu potencjałowi naszego narodu oraz

⁸⁴ Вступительное слово на торжественном собрании, посвященном Дню космонавтики, 12.04.2004, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22419> [3.03.2018].

ogromnym rozmiarom naszego wielkiego państwa”⁸⁵. Warto zwrócić uwagę, że wśród wymienionych przez prezydenta Rosji wyznaczników statusu nie ma demokracji, tak ważnej dla uzyskania uznania Zachodu. A przecież Rosja chce być uznana właśnie przez Zachód i to za równoprawnego partnera. Ponownie oddajmy głos Putinowi: „Rosja nie tylko słowem, ale i czynem wielokrotnie dowiodła, że chce być nie tylko partnerem, ale i przyjacielem USA. Jednak czasami może się wydawać, że USA niepotrzebni są przyjaciele. Wydaje się, że USA potrzebni są jedyni wasale, którym należy rozkazywać”⁸⁶.

⁸⁵ *Выступление на приеме по случаю Дня России*, 12.06.2002, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21641> [15.04.2018].

⁸⁶ *Интервью журналу «Тайм»*, 12.12.2007, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24735> [7.03.2018].

5.

Zamiast zakończenia: jak można zaspokoić niezaspokojone pragnienie?

Erik Ringmar stwierdził, że Zachód jako wspólnota statutowa w stosunku do Rosji dysponuje możliwością okazania lub wycofania uznania. Władimir Morozow doszedł do wniosku, że zależność Rosji od Zachodu, także na poziomie tożsamości i bezpieczeństwa ontologicznego, należałoby interpretować w kategoriach zależności państwa pokolonialnego od metropolii⁸⁷. Zachód jest tym podmiotem, który najmocniej oddziałuje na poczucie bezpieczeństwa Rosji, także w jego ontologicznym wymiarze. Mogłoby się wyda-

⁸⁷ V. Morozov, op. cit.

wać, że to daje Zachodowi strategiczną przewagę. Dzięki temu, Zachód może manipulować Rosją. W rzeczywistości historyczne uwikłanie Zachodu w proces samoidentyfikacji Rosji (i *vice versa*, jak dowiódł Neumann) mocno komplikuje wzajemne relacje. Dobrze widać to na przykładzie wojny na Ukrainie. Zaangażowanie Rosji w ten konflikt jest podyktowane względami geopolityki, bezpieczeństwa, ekonomii, szukaniem przez Kreml nowych sposobów podniesienia własnej popularności wśród swoich obywateli. To wszystko prawda. Ale istotną rolę w motywacji strony rosyjskiej odgrywa także status. Wyłamanie się Ukrainy ze strefy rosyjskich wpływów uderza w kluczowy atrybut mocarstwowości Rosji. Należy pamiętać, że mocarstwowość w przypadku Federacji Rosyjskiej to nie tylko pozycja w hierarchii międzynarodowej, ale i tożsamość. Z tego powodu realna długofalowa zmiana stosunku Moskwy do Kijowa wymaga nie tylko zmiany polityki, ale przede wszystkim zmiany tożsamości Rosji. To spostrzeżenie dotyczy także Stanów Zjednoczonych, które postrzegają siebie jako obrońcę wolności i demokracji na świecie, a w Europie w szczególności. Konfrontacja USA i Rosji w kwestii Ukrainy ma zatem także wymiar symboliczny i dotyczy ich tożsamości. To zderzenie światowego *libertadora* z obrońcą *ruskiego mira*. Zmiana podejścia do konfliktu na Ukrainie któregośkolwiek z tych dwóch mocarstw wpłynęłaby także na zmianę ich samorozumienia.

Nie twierdzę, że niezaspokojone ambicje statusowe są najważniejszą przesłanką polityki zagranicznej Federa-

cji Rosyjskiej. Ale uwzględnienie statusu w badaniach nad zachowaniem Rosji na arenie międzynarodowej pozwala wytłumaczyć szczególną nadwrażliwość Rosji wobec działań Zachodu, która z kolei nie odgrywa aż tak znaczącej roli w relacjach na przykład z Chinami. Brak tak silnego negatywnego (tj. obciążonego resentymentem) uwikłania Chin w historyczny proces identyfikacji Rosji jest jednym z tych uwarunkowań kulturowych, które pozwala łagodzić obawy elit rosyjskich wobec wzrostu potęgi ChRL⁸⁸. Chiny, póki co, nie zastąpiły Zachodu w roli głównej wspólnoty statusowej. To do pewnego stopnia tłumaczy, dlaczego Moskwa pozwala Pekinowi na podejmowanie działań w Azji Środkowej, które, gdyby były podejmowane przez Zachód, byłyby interpretowane jako zamach na status Rosji. Dla przykładu, gdy w 2009 roku Gazprom chciał renegotjować kontrakt z władzami Turkmenistanu, Chiny udzieliły temu drugiemu pożyczki, która wzmocniła pozycję negocjacyjną Aszchabadu względem Moskwy.

Napięcia w relacjach między Zachodem i Rosją Jörg Friedrichs interpretuje jako nieuniknione zderzenie między kulturą „godności osobistej” i „honoru”. Przyznający pierwszeństwo innym wyznacznikom statusu (m.in. liberalnej demokracji) Zachód postrzega działania Rosji jako rewizjonistyczne i zagrażające porządkowi międzynarodowemu.

⁸⁸ A. Curanović, *Why don't Russians fear Chinese? The Chinese Factor in the Self-Identification Process of Russia*, „Nationalities Papers” 2012, vol. 40, no. 2.

Jednocześnie, w ocenie Rosji „społeczność międzynarodowa” bezpodstawnie odmawia jej adekwatnego uznania, a zagrożeniem jest imperialna polityka USA. Ponieważ spór dotyczący statusu jest w dużej mierze ścieraniem się percepcji i tożsamości, niemożliwe jest „obiektywne” jego rozstrzygnięcie. Pytanie, które należy zadać, dotyczy tego, czy Zachód jest w stanie dać adekwatne uznanie Rosji bez zredefiniowania własnej tożsamości jako gwaranta wolności i demokracji (jeżeli nie wszędzie, to przynajmniej w Europie)? Innymi słowy, w jaki sposób Zachód może okazać szacunek Rosji bez rezygnacji z przynajmniej części wyobrażeń na temat własnej tożsamości i statusu? Co mogłoby być ze strony Zachodu aktem adekwatnego uznania dla ambicji statusowych Rosji? Uznanie aneksji Krymu? Zaakceptowanie uprzywilejowanych wpływów Rosji za Bugiem? Zaprzestanie procesu rozszerzania NATO? Te przykładowe propozycje pokazują skalę dylematów, przed jakimi stoi Zachód. Jednocześnie należy pamiętać, że elita polityczna w Moskwie, która zdecydowała się na rezygnację z ambicji mocarstwowych, zwłaszcza z pozycji hegemonu w najbliższym sąsiedztwie, ryzykuje utratę popularności w oczach wielu obywateli przywiązanych do wielkomocarstwowego patosu. Choć z tej perspektywy statusowe pragnienia Rosji mogą wydawać się nie do zaspokojenia, to warto przywołać ZSRR pod rządami Gorbaczowa. Mimo wszystkich przeciwności udało się zakończyć zimnowojenną konfrontację, w której stawką także był status, uznanie i tożsamość.

Jedno jest pewne. Zachodzące obecnie zmiany w ładzie międzynarodowym tylko wzmacniają znaczenie statusu w polityce zagranicznej państw. I tych, które jak USA obawiają się utraty przywództwa, i tych, które chcą wykorzystać czas zmian dla poprawy swojej pozycji w hierarchii międzynarodowej. Erik Ringmar wydaje się sugerować, że rozwiązaniem mogłoby być upowszechnienie „strategicznego” reżimu uznania. Byłoby to nie tylko z pożytkiem dla relacji Rosji z Zachodem, ale także ułatwiłoby zaspokojenie ambicji statusowych Chin czy Indii. Wymagałoby to jednak odejścia przez Zachód od reżimu „tożsamości”, a przez Rosję – rezygnacji z reżimu „arystokratycznego”. Czy takie zmiany są możliwe, czas pokaże.

Bibliografia

- Black T., *Russia's Palmyra Concert Reveals What the West Lacks*, <https://www.mondialisation.ca/russias-palmyra-concert-reveals-what-the-west-lacks/5524693> [12.05.2016].
- Bouveng K.R., *The Role of Messianism in Contemporary Russia Identity and Statecraft*, Doctoral thesis, Durham 2010.
- Clunan A., *Historical aspiration and the domestic politics of Russia's pursuit of international status*, „Communist and Post-Communist Studies” 2014, vol. 47, no. 3-4.
- Curanović A., *Why don't Russians fear Chinese? The Chinese Factor in the Self-Identification Process of Russia*, „Nationalities Papers” 2012, vol. 40, no. 2.
- Duncan P., *Russian Messianism: Third Rome, Revolution, Communism and After*, New York–London 2002.

- Five Years After Maidan: Toward a Greater Eurasia?*, E. Korosteleva, Z. Paikin, S. Paduano (red.), LSE Reports, May 2019.
- Friedrichs J., *An Intercultural theory of international relations: how self-worth underlies politics among nations*, „International Theory” 2016, vol. 8, no. 1.
- Forsberg T., *Status conflict between Russia and the West: Perceptions and emotional biases*, „Communist and Post-Communist Studies” 2014, vol. 47, no. 3-4.
- Galtung J., *A Structural Theory of Aggression*, „Journal of Peace Research” 1964, vol. 1, no. 2.
- de Gaulle Ch., *Pamiętniki wojenne*, t. 1, Warszawa 1962.
- Greenfeld L., *Nationalism: Five Roads to Modernity*, Cambridge MA 1993.
- Identities and Politics During the Putin Presidency. The Foundations of Russia's Stability*, P. Casula, J. Perovic (red.), Stuttgart 2009.
- Jedliński M., *Rosyjskie koncepcje ekskluzywizmu religijno-politycznego i misjonizmu. Od metropolity Hilariona (XI wiek) po Aleksandra Dugina (XXI wiek)*, „Humaniora” 2014, vol. 6, no. 2.
- Kazharski A., *Civilizations as Ontological Security? Stories of the Russian Trauma*, „Problems of Post-Communism” 2020, vol. 67, no. 1.
- Kushnir O., *Ukraine and Russian Neo-Imperialism. The Divergent Break*, London 2018.
- Larson D.W., Shevchenko A., *Quest for Status: Chinese and Russian Foreign Policy*, New Haven–London 2019.
- Larson D.W., Shevchenko A., *Shortcut to Greatness: The New Thinking and the Revolution in Soviet Foreign Policy*, „International Organization” 2003, vol. 57, no. 1.
- Larson D.W., Shevchenko A., *Status Seekers. Chinese and Russian Responses to U.S. Primacy*, „International Security” 2010, vol. 34, no. 4.

- Lebow R.N., *A Cultural Theory of International Relations*, Cambridge 2010.
- Major Powers and the Quest for Status in International Politics: Global and Regional Perspectives*, T. Volgy, R. Corbetta, K.A. Grant, R.G. Baird (red.), New York 2011.
- Mitzen J., *Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma*, „European Journal of International Relations” 2006, vol. 12, no. 3.
- Morozov V., *Russia's Postcolonial Identity. A Subaltern Empire in a Eurocentric World*, London 2015.
- Murray M., *The Struggle for Recognition in International Relations: Status, Revisionism, and Rising Powers*, Oxford 2018.
- Neumann I., *Russia as a great Power, 1815-1917*, „Journal of International Relations and Development” 2008, vol. 11.
- Neumann I., *Uses of the Other. “The East” in European Identity Formation*, Minneapolis 1998.
- Neumann I., *Russia and the Idea of Europe*, London–New York 1995.
- Niebuhr R., Heimert A., *A Nation So Conceived*, New York 1963.
- Recognition in International Relations: Rethinking a Political Concept in a Global Context*, Ch. Daase, C. Fehl, A. Gets, G. Kolliarakis (red.), Basingstoke–New York 2015.
- Renshon J., *Fighting for Status. Hierarchy and Conflict in World Politics*, Princeton–Oxford 2017.
- Restad H.E., *American Exceptionalism. An Idea That Made A Nation and Remade The World*, New York–London 2015.
- Ringmar E., *The Recognition Game: Soviet Russia Against the West*, „Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association” 2002, vol. 37, no. 2.
- Russia Banned From Winter Olympics – the Reactions*, <https://www.themoscowtimes.com/2017/12/05/russia-banned-from-winter-olympics-the-reactions-a59819> [5.12.2017].

- Russia plants flag on North Pole seabed*, <https://www.theguardian.com/world/2007/aug/02/russia.arctic> [3.08.2019].
- Russian Orchestra Plays Bach Amid Ruins of Palmyra*, <https://time.com/4320723/russia-orchestra-concert-syria-palmyra/> [6.05.2016].
- Shekhovtsov A., *Russia and the Western Far Right*, Routledge, London–New York 2017.
- Smith H., *Russia as a great Power: Status inconsistency and the two Chechen Wars*, „Communist and Post-Communist Studies” 2014, vol. 47, no. 3-4.
- Snyder J., *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*, London 2013.
- Status in World Politics*, TV. Paul, D.W. Larson, W.C. Wohlforth (red.), New York 2014.
- Tsygankov A.P., *The Frustrating partnership: Honor, status, and emotions in Russia's discourses of the West*, „Communist and Post-Communist Studies” 2014, vol. 47, no. 3-4.
- Van Herpen M.H., *Putin's Propaganda Machine. Soft Power and Russian Foreign Policy*, Lanham–Boulder–New York–London 2016.
- Walicki A., *Filozofia a mesjanizm. Studia z dziejów filozofii i myśli społeczno-religijnej romantyzmu polskiego*, Warszawa 1968.
- Ward S., *Status and the Challenge of Rising Powers*, Cambridge 2017.
- Wendt A., *Social Theory of International Relations*, Cambridge 2003.
- Wohlforth W.C., *Unipolarity, Status Competition, and Great Power War*, „World Politics” 2009, vol. 61, no. 1.
- Wohlforth W.C., de Carvalho B., Leira H., Neumann I., *Moral Authority and Status in International Relations: Good States and the Social Dimension of Status Seeking*, „Review of International Studies” 2018, vol. 44, no. 3.
- Wolf R., *Respect and disrespect in international politics: the significance of status recognition*, „International Theory” 2011, vol. 3, no. 1.

Wood S., *Prestige in world politics: History, theory, expression*, „International Politics” 2013, vol. 50, no. 3.

Zarakol A., *After Defeat. How The East Learned to Live with The West*, Cambridge 2010.

Zarakol A., *States on ontological security: A historical rethinking*, „Cooperation and Conflict” 2017, vol. 52, no. 1.

Встреча с командирами воинских частей, принимавших участие в учениях «Центр-2011», 27.09.2011, <http://kremlin.ru/events/president/news/12836> [7.06.2018].

Вступительное слово на торжественном собрании, посвященном Дню космонавтики, 12.04.2004, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22419> [3.03.2018].

Выступление заместителя Министра иностранных дел России А. В. Яковенко по теме: «Активизация усилий по искоренению нищеты и голода, в том числе в рамках глобального партнерства в целях развития» на сессии ЭКОСОС, Женева, 4 июля 2007 года, 4.07.2007, http://www.mid.ru/web/guest/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/368604 [3.05.2018].

Выступление на параде, посвященном 56-й годовщине Победы в Великой Отечественной войне, 9.05.2001, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21246> [4.02.2018].

Выступление на приеме по случаю Дня России, 12.06.2002, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21641> [15.04.2018].

Горшков М.К., Петухов В.В., *Внешнеполитические ориентации россиян на новом переломе*, „Полис. Политические исследования” 2015, no. 2.

Государственная Дума Федерального Собрания РФ. Седьмой созыв. Заседание: 94 (1642) от 24.01.2018. Текст стенограммы заседания. Сборник: Бюлл. N 94 (1642), Ч. 1: Стр. 15-74; Ч. 2:

- Стр. 2-42, <http://cir.duma.gov.ru/docs/duma/302/2796926?QueryID=7220271&HighlightQuery=7220271> [4.04.2018].
- Государственная Дума Федерального Собрания РФ. Шестой созыв. Заседание: 304 (1542) от 10.06.2016. Текст стенограммы заседания. Сборник: Бюлл. N 304 (1542), Ч. 1: Стр. 20-86; Ч. 2: Стр. 2-26; Неизданное: Ч. 2: Стр. 23-23, <http://cir.duma.gov.ru/docs/duma/302/2770752?QueryID=7727663&HighlightQuery=7727663> [3.03.2018].
- Государственная Дума Федерального Собрания РФ. Шестой созыв. Заседание: 270 (1508) от 18.12.2015. Текст стенограммы заседания. Сборник: Бюлл. N 270 (1508), Ч. 1: Стр. 24-86; Ч. 2: Стр. 2-58, <http://cir.duma.gov.ru/docs/duma/302/2753992?QueryID=7219894&HighlightQuery=7219894> [12.03.2019].
- Интервью журналу «Тайм», 12.12.2007, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24735> [7.03.2018].
- Интервью индийскому телеканалу «Дурдаршан» и информационному агентству «Пу-Ту-Ай», 18.01.2007, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24009> [12.04.2018].
- Караганов С., Куда идти и с кем идти, „Российская газета“, 26.12.2019, № 294 (8052).
- Концепция внешней политики Российской Федерации (2008), 15.07.2008, <http://kremlin.ru/acts/news/785> [17.05.2018].
- Понарин Э.Д., Соколов Б.О., Глобальная политика глазами российской элиты, „Россия в глобальной политике“ 2014, vol. 12, no. 5.
- Послание Федеральному Собранию Российской Федерации, 25.04.2005, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22931> [3.03.2018].
- Председатель Правительства Российской Федерации В. В. Путин встретился с представителями конфессий и национально-культурных общественных организаций, 19.07.2011, <http://archive.premier.gov.ru/events/news/15972/> [3.03.2018].

Сумма идеологии. Мировоззрение и идеология современной российской элиты, М. Тарусин, М. Рогожников, А. Механик (red.), Москва 2008.

Dr hab. Alicja Curanović

Politolożka i roszojnawczyni. Doktor habilitowana nauk społecznych w zakresie nauk o polityce. Adiunkt na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Zainteresowania badawcze: polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej, stosunki międzynarodowe na obszarze poradzieckim oraz w Europie Środkowej, znaczenie tożsamości, religii i kultury dla aktywności międzynarodowej państw, zjawisko mesjanizmu politycznego.

Analiza polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej pod kątem aspiracji statusowych zyskuje w ostatnich latach na popularności wśród politologów. Celem niniejszej pracy jest przybliżenie najnowszej literatury przedmiotu poświęconej zagadnieniu statusu w stosunkach międzynarodowych. Zaproponowane zostało inne spojrzenie na motywację stojącą za zachowaniem Federacji Rosyjskiej na arenie międzynarodowej. Po krótkiej refleksji nad historycznymi zmaganiem Rosji o uznanie za równoprawnego partnera przez Europę/Zachód, zostały omówione współczesne aspiracje statusowe rosyjskiej elity na podstawie analizy dyskursu, ze szczególnym uwzględnieniem narracji misyjnej. Powszechnie jest ona uważana za komponent rosyjskiej polityki imperialnej. Tymczasem badania autorki pokazują, że mówienie o polityce zagranicznej w kategoriach misji należy interpretować jako zachowanie sygnalizujące aspiracje statusowe.

ISBN 978-83-66413-13-9



www.ies.lublin.pl